

Den institutionaliserade barndomen och högre värden: exemplet hållbar utveckling

- **Min fråga är: Vad innebär det att arbeta med högre värden som utgångspunkt för den pedagogiska praktiken?**
- Högre värden kommuniceras ofta genom moraliska principer som säger att "du skall" eller "du skall icke".
- Moraliska principer (citat från Lpfö 98 samt från Barnkonventionen och andra FN-dokument) pryder väggarna på förskolan: men vem är det som talar och vad betyder dessa moraliska utsagor för den pedagogiska praktiken?
- Ett aktuellt exempel på hur högre värden kan sägas forma förskolepraktiken är projekt som knyter an till hållbar utveckling (ex. Grön Flagg, MINAFÖ).
- Arbetet med hållbar utveckling lutar sig mot högre värden, men under vilka betingelser kan hållbar utveckling sägas existera i förskolan, hur görs den? Från högre värden till konkret praktik: citaten, att sopsortera på låtsas, Grön Flagg.
- Exempel på barn som bärare av högre värden: OMEP-bilden, Barr och Pinne, dokument om hållbar utveckling.
- Om vi backar lite: Vad är då högre värden?
- För att försöka förstå dessa högre värden ska jag skissera en tankelinje som löper från 1600-talsfilosofen **Benedict Spinoza** (1632-1677) via 1800-talsfilosofen **Friedrich Nietzsche** (1844-1900) och efterkrigsfilosofen **Gilles Deleuze** (1925-1995). Denna tankelinje är tänkt att fungera som ett slags teoretiskt ramverk för en tänkbar tolkning av dessa moraliska utsagor utifrån en filosofisk diskussion om ontologi.
- Denna diskussion är både intressant och viktig, menar jag, eftersom vi ytterst sällan diskuterar – och ännu mindre problematiserar – de ontologiska och epistemologiska utgångspunkterna för den pedagogiska praktiken. Jag gör inga anspråk på att komma med några färdiga svar på dessa frågor här men ser ett behov av att lyfta diskussionen. Åter till Spinoza.

- **Spinoza går i polemik med den traditionella ontologiska ordningen som ställer (den odödliga) själen först och sedan (den förgängliga) kroppen och som kan sägas resultera i ett delat "jag".**
  - Den västerländska filosofin (från Platon och framåt) riktar av tradition sin blick mot det eviga och bortomliggande snarare än det som är förgängligt och närvarande.
  - Effekten av denna ordning är att kroppen, omsluten av moraliska värderingar, tolkas som ett orent och störande element som står i motsatsförhållande till själen. Förnuftet söker sig mot högre värden medan den förgängliga kroppen framför allt står som ett hinder på resan dit.
  - Problemet är att vår strävan efter att uppnå och uppgå i de högre värdena aldrig kommer att kunna tillfredställas eftersom dessa värden för alltid befinner sig bortom räckhåll för den förgängliga kroppen och den erfarbara existensen.
  - Den traditionella läran om varat utgår ifrån en ständig brist på det som aldrig går att erfa i kroppslig mening: d.v.s. de högre värdena.
  - Spinoza söker en slags vändning från en negativt laddad ontologi till en positivt laddad ontologi; från ständig kompensation av en brist (reglering av en skuld) till ett ständigt skapande av nya förutsättningar för att varje kropp ska kunna framhärda i sin existens och i samexistens med andra kroppar.
  - Här är utgångspunkten alltså inte den abstrakta relationen mellan individen och högre värden (givna av gud, vetenskapen, förnuftet) utan varje kropps inneboende förmåga att framhärda i sin existens – *conatus*. Det är detta Deleuze benämner Spinozas rena ontologi. Den ställer frågan: Vad är kroppen kapabel till?
- Spinoza och den rena ontologin: kroppen och själen löper parallellt och själen är kroppens idé.
  - På detta följer att också de högre värdena är att förstå som kroppens idé varför de inte kan förstås som universella principer med samma makt att döma oberoende av de rådande omständigheterna. De måste istället förhållas till den erfarbara existensen och de specifika krafter som konfronteras i ett visst givet läge vid en viss given tidpunkt, d.v.s. till de inblandade kropparna ifråga.

- **Nietzsche ställer då frågan: hur kan man förstå högre värden? Vem bestämmer värdet av de högre värdena?**
  - Ett centralt begrepp inom den moraliska diskursen är skuld. Skuld kan förstås dels som i dåligt samvete (eng. *guilt*) och dels som i en skuld att betala av (eng. *debt*). Nietzsche visar att det förra begreppet härstammar från det senare.
  - Vi människor står alltså i evig skuld till gud. I dessa dagar kan vi kanske snarare tala om en evig skuld till naturen (hållbar utveckling). Den eviga regleringen av denna skuld omger existensen.
  - Den "dömande doktrinen" fungerar genom att ge ett givet värde åt alla kroppar i enlighet med en statisk mall. Denna mall förutsätter vissa kategorier under vilka kroppar sedan kan ordnas hierarkiskt. Existensens, kropparnas, värde mäts gentemot högre värden som är för evigt och som inte delar den tidslighet som kropparna är ohjälpligt bundna till.
  - Denna ordning överlever även om gud inte längre fungerar som den ensamt dömande instansen. I *Nietzsche and philosophy* (1983) skriver Deleuze så här: "When we stop obeying God, the State, our parents, reason appears and persuades us to continue being docile because it says to us: it is you who are giving the orders. Reason represents our slavery and our subjection as something superior which make us reasonable beings" (s. 92-93).
  - Men då ställer Nietzsche frågan: vem har uttalat dessa högre värden? Vem har bestämt deras värde? Vilket är deras perspektiv?
  - Han menar istället att: "'Mitt omdöme är *mitt* omdöme: till detta har ingen annan utan vidare tillträde' – säger kanske en sådan framtidens filosof. Man *måste* göra sig av med den smaklöshet som består i att vilja stämma överens med de många. 'Det goda' är inte längre gott i grannens mun. Och hur skulle det kunna finnas ett 'det gemensamma goda'! Ordet är en självmotsägelse: det som förmår vara gement har alltid blott ringa värde." (*Bortom gott och ont*, s. 48)
- Nietzsches kritik av högre värden innebär en ansats att identifiera de moraliska värdenas perspektiv, bl. a. genom upprättandet av en genealogi av gott och ont. En sådan genealogi innebär ett sätt att spåra upp och redovisa den rådande moralens ursprung och inneboende perspektiv.

- Nietzsche finner att värdet av gott och ont ursprungligen bestämts av de som identifierat sig själva som goda. Dessa upprättar alltså en ordning av högt och lågt med sig själva som utgångspunkt. Detsamma gäller för värden som rent och orent eller rätt och orätt.
- Han skriver: "I jämförelse med det kan man föreställa sig 'fienden' så som den blivit uttänkt av ressentimentmänniskan – och just i detta återfinns hennes verk, hennes gärning: hon har koncipierat 'den onde fienden', '*den onde*', och det som ett grundbegrepp utifrån vilket hon sedan som efterbild och motstycke också tänker ut en 'god' – sig själv!..." (Nietzsche, *Till moralens genealogi*, s.213)
- Alltså, de högre värdena fungerar endast som oberoende måttstock om de tillåts förutsätta sig själva. Nietzsche strävar därför efter att tillskriva de högre värdena ett tydligt perspektiv vilket i sin tur skulle avmystifiera dem, d.v.s. det skulle avslöja dem som icke universella, mer eller mindre godtyckliga, men inte därmed sagt att de per automatik inte skulle kunna vara potentiellt relevanta perspektiv.
- Vad som kan sägas existera är då inte handlingar som ges av, eller mäts i relation till, högre värden utan bara just handlingar, eller enskilda krafter som kolliderar med varandra. Nietzsche skriver: "Men det finns inte något sådant substrat; det finns inte något 'vara' bakom handla, verka, bliva; 'den verkande' är blott tilldiktad verkan, - verkan är allt." (s.216)
- **Deleuze och den allmänna åsikten, det sunda förnuftet och dolda perspektiv.**
  - Deleuze menar att den allmänna åsikten (common sense) i grunden bygger på igenkänning av något specifikt i relation till en generell kategori. Detta är en abstrakt relation eftersom den generella kategorin aldrig kan erfaras i sin helhet. Det finns till exempel inte en "ren mor", utan en mor är alltid samtidigt något annat, den generella kategorin är därmed bara greppbar som ren idé. Den befinner sig, precis som de högre värdena, bortom den förnimbara tiden och det förnimbara rummet och saknar därför perspektiv.
  - Problemet med detta är att det inte bara är objektet som känns igen utan även de värden vi kopplar samman med objektet ifråga.
  - Dessa värden behandlas som givna eller tolkas som utslag av sunt förnuft. De moraliska principer som pryder väggarna på förskolan skulle mycket väl

kunna förstås som ett uttryck för det sunda förnuftet. Problemet med detta är att de då fråntas sitt perspektiv vilket gör det svårt att urskilja de bakomliggande motiven. Dessa motiv måste förstås som bundna till existerande kroppar snarare än till eviga värden vilket komplicerar bilden av deras förhållande till en förment högre moral.

- **Tänkbara konsekvenser av att utgå från en högre moral i förskolepraktiken: det tredje ögats neutrala blick och en pedagogisk verksamhet som tycks sakna perspektiv.**
  - Det tredje ögats neutrala blick – den blick som tycks komma från överallt och ingenstans på samma gång – möjliggör moraliska domslut som aldrig egentligen behöver ta hänsyn till de specifika förhållanden som råder i konkreta situationer eller till levda relationer utan som alltid kan peka bortom existensen, utåt mot de eviga värdena, för att få berättigande.
  - Det tredje ögat gör det möjligt att uttala sig från en neutral position utan att behöva motivera sig utifrån de rådande omständigheterna. Ex. "här inne gör vi så här" eller "här inne gör vi *inte* så här" eller "uppför dig!"
  - Denna statiska mall är universell vilket gör att den kan appliceras oberoende av specifika förhållanden eller omständigheter. Därför kan samma eller motsvarande moraliska principer pryda väggar på olika förskolor i skilda delar av landet eller i olika länder utan att behöva beakta de specifika förhållanden som råder på just den aktuella platsen eller vid just den aktuella tidpunkten.
  - Deleuze menar att universella principer inte är kapabla att förklara något i sig själva utan att det istället är dessa som måste förklaras. De måste alltså, för att tala i Nietzsches termer, förses med tydliga perspektiv för att bli begripliga i ett givet sammanhang.
  - Problemet med att vila på en grund av universella principer är, enligt Deleuze, att det tycks vara svårt att skapa något nytt och oförutsätt inom ramarna för dessa statiska värden. Istället riskerar den pedagogiska verksamheten att bygga på en ständig upprepning av igenkänningsmoment som i mångt och mycket kan sägas känneteckna det institutionaliserade lärandet i stort. Det handlar då snarare om att bekräfta de kategorier och de värden som redan finns och som framstår som redan givna än att skapa möjligheter att förstå och tolka världen på nya sätt. På så vis kan högre värden sägas hämma all form av kreativ verksamhet.

- Kan förskolebarns kroppar vara en utgångspunkt för en alternativ ontologisk ordning? Behövs högre värden som fundament att bygga en social praktik på eller fungerar de kanske främst genom att etablera sig själva och de som företräder dem?
  - Avslutande fråga: Vad skulle det innebära att bygga den pedagogiska praktiken på mellankroppsliga kontrakt snarare än på en statisk överbyggnad av ett evigt kontrakt mellan den enskilda kroppen och högre värden, d.v.s. att byta ut abstrakta relationer mot konkreta relationer?

Referenser

Deleuze, G. (1980a). *Cours Vincennes: Spinoza: Power & Classical Natural Right: 09/12/1980*.

Unpublished manuscript/lecture. Retrieved 05/05/2010, from www.webdeleuze.com

Deleuze, G. (1980b). *Cours Vincennes: Spinoza: Ontology - Ethics: 21/12/1980*. Unpublished

manuscript/lecture. Retrieved 03/05/2010, from www.webdeleuze.com

Deleuze, G. (1983). *Nietzsche and Philosophy*. London: The Athlone Press.

Deleuze, G. (1998). To Have Done with Judgment. In Deleuze, G., *Essays Critical and Clinical*.

London: Verso.

Deleuze, G. (2004). *Difference and Repetition* ([New ed.] ed.). London: Continuum.

Deleuze, G., & Guattari, F. (1994). *What is Philosophy?*. London: Verso.

Nietzsche, F. (1996). *On the Genealogy of Morals: A Polemic*. Oxford: Oxford University

Press.

Protevi, J. (2009). Alexandre Lefebvre, the Image of Law: Deleuze, Bergson, Spinoza.

Continental Philosophy Review, 42(2), 275-278. Retrieved from SpringerLink database.

Spindler, F. (2004). Filosofin i tänkandet våld. In F. Spindler, & J. Holmgaard (Eds.), *Deleuze:*

Aiolos + glänta (pp. 15-21). Göteborg: Glänta.

Spindler, F. (2009). *Spinoza: multitude, affekt, kraft*. Munkedal: Glänta produktion.

Spinoza, B. (2001). *Ethics*. Ware: Wordsworth Editions.